

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Muhammed BEKÇİ*

Seda ŞAHİN**

A STUDY ON NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION OPERATING WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABLE TOURISM

Öz

Yapılan bu araştırmada, sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir turizme yönelik bakış açılarının çeşitli yönleriyle incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmaya veri sağlamak amacıyla 7 sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi kullanılarak 2018 yılı Mayıs ayında İstanbul'da faaliyet gösteren 5 sivil toplum kuruluşu ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının, turizmin doğal çevreye verdiği zararların farkında olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bir diğer önemli sonucu, turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etme sürecinde sivil toplum kuruluşlarının karşılaştıkları sınırlamalar nedeniyle aktif sorumluluk alamamaları ve yetersiz kalmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Sivil Toplum Kuruluşu.

¹ Bu araştırma Muhammed Bekci tarafından Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Dr. Öğr. Üyesi Seda Şahin danışmanlığında yürütülen "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Ayrıca, Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2017/028 kodlu proje numarası ile desteklenmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: mhmmdbekci@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8101-7223>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, e-posta: ssen@balikesir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5977-1561>.

Abstract

In this study, it is aimed to examine the perspectives of non-governmental organizations operating in the scope of sustainable tourism with respect to sustainable tourism. Qualitative research methods were used in the research. A structured interview form consisting of 7 questions was prepared to provide data to the research. This interview form was conducted with 5 non-governmental organizations operating in Istanbul in May 2018 using homogenous sampling method, one of the purposeful sampling methods. The data were analyzed by using descriptive analysis technique. As a result of the research, it is determined that the non-governmental organizations operating in the scope of sustainable tourism are aware of the damages caused by tourism to the natural environment. Another important result of the research is that the non-governmental organizations cannot take active responsibility due to the limitations faced in the process of encouraging the sustainable development of tourism and they are insufficient.

Keywords: Tourism, Sustainable Tourism, Non-Governmental Organization.

1. Giriş

Geçmiş dönemlerde turizm girişimcileri için turizm kavramı sadece ekonomik bir olgu olmuştur. Girişimciler, turizmi ilk başlarda “önce kâr, sonra insan” olarak görmüştür (Kaypak, 2012). 1960’lı yılların sonunda doğal çevrenin giderek bozulmasına neden olan “önce kâr, sonra insan” düşüncesi devri yerini doğal ve kültürel kaynakların korunarak turizme açılmasını ön planda tutan “önce doğa” devrine bırakmıştır (Evcil ve Akova, 2016). Turizmin süreklilik teşkil eden bir sektör olması, turizm destinasyonunun kendine özgü doğal, ekonomik ve kültürel kaynaklarının korunmasıyla gerçekleşebilir. İşte bu noktada; çevre, ekonomi ve turizmi bir bütün olarak geliştirmeyi ve bunun yanında sürdürülebilirliklerini sağlamayı hedefleyen “Sürdürülebilir Turizm” kavramı ortaya çıkmaktadır (Beyhan ve Ünügür, 2005). Sürdürülebilir turizm, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeksizin günümüzün ihtiyaçlarını karşılanması olarak ifade edilen bir anlayıştır (Hinch, 1996: 95).

Son yıllarda artan duyarlılıkla birlikte çevrenin korunması ve mevcut kaynakların gelecek nesillere aktarılması amacı ile bir araya gelen sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin yoğunlaştığı görülmektedir (Yılmaz ve Üçer, 2004). Ekonomik yapıdan siyasi düzene, kültürel hayattan sosyal yaşamın bütün yönlerine kadar uzanan sivil toplum kuruluşları, olayların veya durumların herkes tarafından daha iyi algılanabilmesini sağlayan en önemli güç kaynaklarından biridir (Talas, 2014). Sivil toplum kuruluşları, gerek siyasi iktidarların aldığı kararlara, gerekse ekonomik yapının sosyal faydalarıyla çelişen uygulamalarına karşı bir tutum sergileyerek toplum ile

devlet arasında tampon görevi görmektedir (Özer, 2008: 92). Bu açıdan değerlendirildiğinde sivil toplum kuruluşları, hükümetleri, işletmeleri ve kişileri çevreyle ilgili yasal düzenlemelerin yapılması konusunda harekete geçirmektedir (Karataş, 2014).

Sürdürülebilir turizm anlayışının kavram ve ilkelerinin eyleme dönüştürülmesinde turizmin başlıca paydaşlarına bir takım sorumluluklar düşmektedir. İşletmeler üretim süreçlerini düzenli olarak takip etmeli ve bu üretim süreçlerinin neden olduğu etkileri göz önünde bulundurarak üretimlerini bu etkilere uygun hale getirmelidirler. Turistler, gerçekleştirdikleri turizm faaliyetlerinin neden olduğu etkilerin farkına varmalı ve seyahatlerini bu etkilerin ışığında gerçekleştirmelidirler. (Williams ve Ponsford, 2009: 397). Sivil toplum kuruluşları ise oluşturduğu sorumlu seyahat anlayışı ile şekillenmiş projeler aracılığıyla turizm işletmecilerine, turistlere ve destinasyonlara doğal çevrenin ve kültürel mirasların korunduğu sürdürülebilir bir turizm anlayışı kazanmalarında etken rol oynamalıdır (Demirtaş, 2012: 1101). Bu noktadan hareketle araştırmanın amacı, turizmde sürdürülebilirlik anlayışının yaygınlaşmasına yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir turizm kavramına bakış açılarının çeşitli yönleriyle incelenmesidir.

Sürdürülebilir turizmde rol alan aktörlerle ilişkili olarak ilgili alan yazın içerisinde pek çok çalışma bulunmaktadır (Godfrey, 1998; Churugsa, McIntosh ve Simmons, 2007; Göktepe, 2011; Biçici, 2013; Acuner, 2015; Şimşek ve Akdağ, 2017). Bu alan yazın içerisinde sürdürülebilir turizm ve sivil toplum kuruluşları ilişkisini inceleyen çalışmaların ise genellikle yerel sivil toplum kuruluşları etrafında yoğunlaştığı görülmektedir (Finnetty, 2000; Aydın ve Selvi, 2012; Küçük ve Güneş, 2013; Harman, 2014; Artun ve Akbulut, 2015). Sürdürülebilir turizm ile sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını bir arada ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda çalışmanın ilgili alan yazınındaki önemli bir boşluğu kapatacağı düşünülmektedir. Diğer yandan, sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir turizm üzerindeki rollerinin çeşitli yönleriyle ele alınması, bu hususta sivil toplum kuruluşlarının ne derece etkili ve yeterli veya yetersiz olduklarının ortaya koyulması açısından araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

2. İlgili Alan Yazın

İnsanlar, dünyada var oldukları uzun yıllar boyunca kendi hayatlarını daha iyi hale getirebilmek adına doğaya hâkim olmanın çeşitli yollarını aramıştır (Balci ve Koçak, 2014). Zaman içerisinde kültürel, toplumsal ve

ekonomik çevreye zarar verici bir hale gelen bu arayış, günümüzde insanlığın ihtiyacı olan kaynakların korunmasını öngören “sürdürülebilir dünya görüşü” halini almıştır (Kervankıran, 2011; Özbey, 2002). Sürdürülebilir dünya görüşü birçok yöne sahip olsa da merkezi görüş kaynaklarımızı dengeli kullanmamızın gerekliliğini ve doğal hayatın korunmasını içermektedir (Karğı, 2010).

Ekonomik, sosyal ve kültürel alanda sayısız getirisi keşfedilen turizm sektörü, bu yönüyle tarihi süreç içerisinde pek çok dünya devletinin dikkatini çekmiştir. Ancak ekonomik, sosyal ve kültürel alanlar bir bütün olarak değerlendirilmeden sadece maddi getirisi düşünülerek inşa edilen turizm sektörü, büyük oranda doğal kaynak kullanımına neden olan kitlelerin turizmüne dönüşmüştür. Turizmin bu dönüşümünün götürüsü ise doğal güzelliklerin, tarihi değerlerin ve kıyı alanlarının hızla tahrip edilmesi olmuştur (Mansuroğlu, 2006). Sürdürülebilirlik ile turizm arasındaki etkileşim her zaman var olmuş; fakat sürdürülebilir turizm kavramı resmi kurumlarca kabul görüp, tanımlanmaya kadar anlaşılmamıştır (Torres-Delgado ve Palomeque, 2014). Sürdürülebilirlik kavramının turizm tartışmalarına dahil olması 1992 yılında Rio de Jenario’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Dünya Zirvesi ile başlamıştır (Demir ve Çevirgen, 2006). Bu zirvede; istikrarlı ve dengeli kalkınmayı sağlamak, insanlara kaliteli yaşam koşulları oluşturmak, devletlerin sürdürülebilirlikten uzak üretim ve tüketim usullerini azaltarak ortadan kaldırılması hedefleri belirlenmiştir (United Nations [UN], 1992). Sürdürülebilir turizmin hedeflerine ulaşabilmesinin yolu ise turizmle uzak veya yakın ilişkisi bulunan kişi ve kuruluşlardan oluşan bütün paydaşların koordinasyonu ve ahenkli çalışmasından geçmektedir (Genç vd., 2014). Bu paydaşların içinde belki de en büyük lobi faaliyetini sağlayan, kitleleri peşinden sürükleyen ve önemli işletmeler adına karar vererek uygulamalarda bulunan sivil toplum kuruluşlarıdır (Bayram vd., 2016: 427). Çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak ulusal ve uluslararası ölçekte faaliyetler gerçekleştiren sivil toplum kuruluşlarının sayısı hayli fazladır. Özellikle Greenpeace ve WWF, dünya çapında sesini duyuran ve çeşitli ülkelerden milyonlarca gönüllüsü bulunan sivil toplum kuruluşlarından bazılarıdır (Sümer, 2007).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu’nun 1999 yılında hazırlanmış olduğu “Sürdürülebilir Turizm: Sivil Toplum Örgütleri Perspektifi” raporu incelendiğinde turizmin, doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesinde sivil toplum kuruluşlarına önemli sorumluluklar düştüğü belirtilmektedir (Harman, 2014). Sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemi içerisinde üstlendiği pozitif

sorumluluklar topluluklara; yerel halkın yeteneklerinin geliştirilmesi hususunda projeler geliştirilmesi ve yatırımların yapılması, destinasyon yönetimi konusunda danışmanlık hizmeti verilmesi ve yerel halkın şikayetleri konusunda savunuculuk yapılması gibi çok sayıda faydalar sunmaktadır. Böylelikle turizmin yönetimi ve geliştirilmesi sürecine dahil edilen sivil toplum kuruluşları, topluluklara daha sürdürülebilir bir turizm sistemine sahip olmalarında yardımcı olmaktadır (Simpson, 2008). Sivil toplum kuruluşları, doğaya ve çevreye zarar veren projelerin durdurulup daha sürdürülebilir projeler hazırlanmasını sağlamak amacıyla savunma görevi de benimsemektedir. Örneğin gelişmekte olan ülkelerde yerel toplulukların hizmetine sunulan toprak ve suyu istismar eden golf sahalarının inşa edilmesine karşı çıkmışlar, ayrıca bu ülkelerdeki turizm gelirlerinin nasıl oluştuğunu ve dağıtımının ne kadar adil olduğunu incelemişlerdir (Holden ve Mason, 2005).

3. Yöntem

Yapılan bu araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmaya veri sağlamak amacıyla 7 sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi kullanılarak 2018 yılı Mayıs ayında İstanbul'da faaliyet gösteren 5 sivil toplum kuruluşu ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir turizme bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca araştırmada, sivil toplum kuruluşlarının turizmde sürdürülebilirlik anlayışının sağlanmasında ne derece etkili, yeterli veya yetersiz oldukları tespit edilmeye çalışılacaktır. Araştırmanın amacına yönelik olarak aşağıdaki sorular araştırma soruları olarak belirlenmiştir:

1. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'deki turizm sektörünü etkileyen çevresel sorunlar hakkındaki görüşü nedir?
2. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları, bu sorunların çözümünde nasıl bir yol izlemektedir?
3. Bu sorunların çözümünde görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı sorunlar var mıdır, varsa nelerdir?
4. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir turizmdeki görevleri nedir?

5. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla gerçekleştirdiği girişimleri, projeleri ve faaliyetleri var mıdır, varsa nelerdir?
6. Bu girişimlerin, projelerin ve faaliyetlerin oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı sınırlamalar var mıdır, varsa nelerdir?
7. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları, Türkiye’de sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren diğer sivil toplum kuruluşları için turizmin gelecekteki sürdürülebilirliğine dair ne gibi stratejiler önermektedir?

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul’da sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın 2017 yılı “İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler” başlıklı istatistikleri incelendiğinde İstanbul, diğer illerle karşılaştırıldığında çevre ve doğal hayatı koruma kapsamında faaliyet gösteren 170 sivil toplum kuruluşuyla ilk sırada yer almaktadır (Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2017). Bu doğrultuda araştırma için gerekli örneklem sayısını elde edebilmek adına, çalışmanın İstanbul ilinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. İstanbul’da çevre ve doğal hayatı koruma kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları arasından sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını belirlemek amacıyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının web siteleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda 11 sivil toplum kuruluşunun sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya veri sağlamak amacıyla hazırlanan yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla, 2018 yılı Mayıs ayında İstanbul’da sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren 5 sivil toplum kuruluşu ile görüşme sağlanmıştır. Araştırmanın örnekleme, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yönteminde katılımcılar çalışma için en uygun özelliklerine göre belirlenmektedir. Katılımcıların çalışılan konu ile ilgili deneyimleri ve konu hakkındaki bilgileri bu örnekleme yönteminde belirleyici olmaktadır (Başkale, 2016: 26). Küçük, benzeşik bir örnekleme oluşturulmasıyla belirgin bir alt grubu tanımlamak benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi ile sağlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmanın 5 sivil toplum kuruluşu ile sınırlı kalmasının nedenleri arasında; bazı sivil toplum kuruluşlarının yoğunluk nedeniyle müsait olmamaları, konu hakkında bilgi verebilecek uzmanın kurum içerisinde bulunmaması ve bazı sivil

toplum kuruluşlarının çalışma alanlarında “sürdürülebilirlik” konusunun olmaması gibi pek çok sebep bulunmaktadır. Nitel araştırmada amacın nicel araştırmada olduğu gibi genelleme yapmak değil, bütüncül bir resim elde etmek (Yıldız, 2017) olduğu düşünüldüğünde bu örneklem sayısının çalışma için yeterli sayıda olduğu düşünülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmaya yol gösterecek veriler, 7 sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Yapılandırılmış görüşme, daha önceden belirlenerek standardize edilmiş soru setlerinden oluşmaktadır (Coşkun vd., 2015: 94). Ardından bu sorular görüşme yapılacak kişiye sırasıyla sorulur ve cevaplar kayıt altına alınır (Kozak, 2017: 90).

Görüşme soruları hazırlanırken ayrıntılı bir alan yazın taraması yapılmıştır. Yapılan alan yazın çalışması sonucunda Finnetty (2000)’nin çalışmasında kullandığı görüşme soruları, çalışmanın amacına uygun veriler sağlayacağı düşünülerek Türkçeye çevrilmiştir. Bu soruların yapı geçerliliğini, anlaşılabilirliğini ve algılanma düzeylerini tespit etmek amacıyla konusunda uzman 6 kişinin görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan gelen görüş ve değerlendirmeler sonucunda görüşme soruları Maxim (2013)’in çalışmasında kullandığı görüşme soruları da dâhil edilerek revize edilmiştir. Revize edilen sorular, ikinci kez aynı uzmanların görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen görüş ve değerlendirmeler sonucunda, görüşme sorularının çalışmanın amacına uygun veriler sağlayacağı konusunda görüş birliğine varıldığı görülmüştür.

3.4. Veri Toplama Süreci

Hazırlanan görüşme formunun uygulanabilirliği hakkında bilgi almak amacıyla 2018 yılı Mayıs ayında ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla telefon aracılığıyla iletişime geçilmiştir. İletişime geçilen sivil toplum kuruluşları, görüşme formunda bulunan sorular hakkında ön inceleme yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda görüşme formunun bir örneği ilgili sivil toplum kuruluşlarına e-posta aracılığıyla gönderilmiş ve inceleme yapmaları için süre tanımıştır. Ön inceleme süreci sonrasında ilgili sivil toplum kuruluşları ile 50-60 dakikalık görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, daha kapsamlı ve kurumsal açıdan doyurucu yanıtlar elde edilmiştir. Görüşmeler sırasında, görüşme formuna gerekli bilgiler işlenmiş ayrıca ses kaydı alınmıştır. Görüşme sorularına verilen yanıtlar, görüşme sonrasında kurumların genel müdürleri tarafından da incelenerek onaylanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde “betimsel analiz” tekniğinden yararlanılmıştır. Verilerin sınıflandırılması, özetlenmesi ve sonuçlara ulaşılması aşamalarından oluşan betimsel analizin amacı, ham haldeki verilerin anlaşılabilir ve istenildiği takdirde kullanılabilir şekle sokulmasıdır (Coşkun vd., 2015: 324). Betimsel analiz tekniğiyle yorumlanacak veriler, araştırma sorularından belirlenen temalara göre kodlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239). Bu çalışmada kullanılan temaların ve kodların belirlenmesinde, sivil toplum kuruluşlarının görüşme formunda yer alan sorulara verdiği cevaplar belirleyici olmuştur. Elde edilen formlar değerlendirilmiş, yorumlanmış ve birbiri ile karşılaştırılmıştır. Böylelikle araştırmanın amacına uygun olan temalar ve kodlar ortaya çıkmıştır. Merriam (2013)’a göre çalışmaya uygun olarak oluşturulan tema ve kodlar, verilere en çok uyan, onlarla en alakalı tema ve kodlardır. Başka çalışmalardan alınacak tema ve kodları bulmak zor olabileceği gibi sayıca az da olabilirler. Amaca göre desenlenmedikleri ve konuyla alakasız olabilecekleri için bu tema ve kodlarla çalışmak daha zordur.

Geçerlik ve güvenilirlik, araştırma sonuçlarının inandırıcılığının sağlanmasında iki önemli ölçütüdür (Başkale, 2016). Yöntemi gereği nitel araştırmalarda genellemeye varmanın güç olması nedeniyle nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik ölçütleri nitel araştırmalarda kullanılamamaktadır (Şener vd., 2017). Bu çalışmaya özgü olarak, araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla elde edilen verilerin analiz süreci detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğinin sağlanması aşamasında, oluşturulan kodların söz konusu temayı ifade edip etmediğini belirlemek amacıyla uzman görüşüne danışılması kararı alınmıştır. Bu süreç içerisinde konusunda uzman kişilere, sivil toplum kuruluşları ile yapılan görüşme formlarının birer kopyası ile bu görüşme formları incelenerek oluşturulmuş tema ve kodların bir listesi verilmiştir. Uzmanlardan görüşme formlarını incelemesi ve oluşturulan kodların ilgili temalar için uygun olup olmadığı konusunda eşleştirme yapması istenmiştir. Daha sonra, uzmanlar tarafından yapılan eşleştirmeler araştırmacının kendi kod ve temalarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda kod ve temaların uygunluğu konusunda görüş birliğine varıldığı görülmüştür.

4. Bulgular

Sivil toplum kuruluşları ile gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşme formları değerlendirilirken isim ve kurum gizliliğini sağlamak amacıyla S1, S2, S3, S4 ve S5 şeklinde bir kodlama yapılması uygun görülmüştür.

Araştırmanın birinci araştırma sorusunda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına turizm sektörünü etkileyen çevresel sorunlar sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplara ilişkin geliştirilen tema ve kodlara Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: Turizm Sektörünü Etkileyen Çevresel Sorunlar Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
Turizm Sektörünü Etkileyen Çevresel Sorunlar	Atık Yönetimi	3
	Kıyı ve Deniz Alanlarındaki Kirlenme	3
	Ulaşım ve Trafik Sorunları	2
	Aşırı Yapılaşma ve Çarpık Kentleşme	2
	Artan Enerji İhtiyacı	1
	Altyapı Yetersizliği	1
	Turizmin Kendisi	1

Tablo 1 incelendiğinde atık yönetimi ile kıyı ve deniz alanlarındaki kirlenme kodlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bahsi geçen kodlar, görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları açısından Türkiye’deki turizm sektörünü etkileyen başlıca çevresel sorunlar olarak kabul edilmektedir. Özellikle bu iki kodun birbiriyle ilişkili olduğu söylenebilir. World Wildlife Fund (WWF)’ın 2018 yılında hazırlamış olduğu “Plastik Kapanından Çıkış: Akdeniz’i Plastik Kirliliğinden Kurtarmak” adlı raporu da bu çıkarımı destekler niteliktedir. Bu rapora göre her yıl Akdeniz’i ziyaret eden 200 milyondan fazla turist yaz aylarında deniz kirliliğinde %40 artışa neden olmaktadır. Sadece Türkiye’nin Akdeniz’e bir günde boşalttığı plastik atık 144 tonu bulmaktadır (World Wildlife Fund [WWF], 2018). Atık yönetimiyle ilgili olarak gıda israfına da değinen S2 kodlu sivil toplum kuruluşu şunu ifade etmiştir:

“Otellerin açık büfelerindeki israf ve ziyanın boyutu bir başka sorun. Bir otelde bir öğünde çöpe giden miktarı düşünün, bunu bölgedeki otel sayısıyla çarpın. Tonlarca gıda boşuna üretilmiş ve boşuna nakledilmiş oluyor veya adil dağıtıldığında açlığa çözüm olacakken bol miktarda atığa dönüşüyor (S2).”

Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine göre Türkiye’deki turizm sektörünü etkileyen bir diğer önemli çevresel sorun aşırı yapılaşma ve çarpık kentleşmedir. Turizm destinasyonlarındaki nüfus yoğunluğu ve artan ziyaretçi sayısı, yapılaşma ve kentleşmeye olan ihtiyacı doğurmaktadır. Konaklama tesisleri, yiyecek-içecek işletmeleri ve eğlence mekânlarına olan ihtiyacın kitlesel turizm hareketlerinden kaynaklandığı düşünüldüğünde aşırı yapılaşma ve çarpık kentleşmenin nedeni anlaşılır görünmektedir. Aşırı yapılaşma ve çarpık kentleşme

sonucunda ortaya çıkan nüfus yoğunluğu, görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının bahsettiği bir diğer sorun olan ulaşım ve trafik soruna işaret etmektedir. Özellikle 2017 yılı medya haberlerinde bu sorun oldukça sık gündeme gelmiştir. CNN Türk’ün yaptığı bir habere göre bayram tatili için Muğla’nın Bodrum ilçesini tercih eden ziyaretçiler, yaşanan trafik yoğunluğu sebebiyle 15 dakikalık yolu 4 saatte geçmiştir (CNN Türk, 2017).

Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları, Türkiye’deki turizm sektörünü etkileyen diğer çevresel sorunları artan enerji ihtiyacı, altyapı yetersizliği ve turizmin kendisi olarak ifade etmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının turizmi bir çevresel sorun olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir. Bu konuda S2 kodlu sivil toplum kuruluşunun görüşü şu şekildedir:

“Turizmin kendisi bir çevresel sorun. Özellikle kitle turizmin bileşenlerine baktığımızda her açıdan problemlidir. Güney sahillerimizdeki otelleri ele alalım. Bu otellerin artan enerji ihtiyacını karşılamak için yeni hidroelektrik santralleri inşa ediliyor, Hidroelektrik santrallerinin bölge ekosistemi üzerindeki etkileri malum. Daha fazla klima çalışabilsin diye vadideki sular özgürce akıp vadiyi beslemek yerine borulara hapsolüyor (S2).”

Araştırmanın birinci araştırma sorusuyla ilgili olarak görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları sürdürülebilir olmayan kalkınma anlayışı, yönetim ve denetim sorunu, plansızlık ve eğitim eksikliği olmak üzere 4 farklı soruna daha değinmiştir. Bu sorunlar “Turizm Sektörünü Etkileyen Yönetimsel Sorunlar” teması altında kodlanarak Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Turizm Sektörünü Etkileyen Yönetimsel Sorunlar Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
Turizm Sektörünü Etkileyen Yönetimsel Sorunlar	Sürdürülebilir Olmayan Kalkınma Anlayışı	2
	Yönetim ve Denetim Sorunu	2
	Plansızlık	1
	Eğitim Eksikliği	1

Tablo 2 incelendiğinde görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına göre Türkiye’deki turizm sektörünün sürdürülebilir olmayan kalkınma anlayışı ile geliştiğini söylemek mümkündür. Yine sivil toplum kuruluşlarına göre yönetim ve denetim sorunu bu sektörün başlıca önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Bu konu hakkında S1 kodlu sivil toplum kuruluşunun görüşleri aşağıda yer almaktadır:

“Sürdürülebilir olmayan kalkınma anlayışı. Bunun yanında her türlü statüdeki korunan alanların etkin bir şekilde

yönetilememesi ki doğal çevre turizmin en önemli kaynağıdır. Çevre düzeni planlarının doğal ve korunan alanların sürdürülebilir gelişimini sağlayacak şekilde geliştirilmemesi veya aleyhine olacak şekilde değiştirilmesi de bir diğer sorundur (S1).”

Somuncu ve Yiğit (2009)’in yaptığı çalışmanın sonuçları da sivil toplum kuruluşu yetkilisinin görüşünü destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları, UNESCO tarafından “Dünya Mirası” listesine alınan Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri’nde yapılan turizmin sürdürülebilir özellikte olmadığından bahsetmektedir. Bunun nedeni olarak ise bölgenin bütününde toplum nezdinde turizme bağlı yaşam kalitesindeki artışının gerçekleşmemesi başta olmak üzere doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir nitelikte korunamaması gösterilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde S1 kodlu sivil toplum kuruluşu yetkilisi, Türkiye’deki turizm sektörünü etkileyen önemli bir soruna değinmiş görünmektedir.

Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları, plansızlık ve eğitim eksikliği olmak üzere iki yönetsel sorundan daha bahsetmektedir. Altanlar ve Kesim (2011)’in yaptığı çalışmaya göre Akçakoca’nın turizm potansiyelini kısıtlayıcı nedenler arasında plansızlık başta gelmektedir. Bu sorun rekreasyon amaçlı açık ve yeşil alanların yetersiz kalmasından çöp ve katı atıkların düzensiz depolanmasına kadar geniş bir etkiye neden olmaktadır. Sadece turizm sektörünün değil, diğer birçok sektörün neden olduğu çevresel sorunların giderilmesinde atılacak ilk adım çevre bilincine sahip insanlar eğitmekten geçmektedir. Bu bilincin; doğal, tarihi ve kültürel kaynakları kendine araç edinen turizm sektöründe özellikle önem arz ettiği görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinden rahatlıkla anlaşılabilir.

Araştırmanın ikinci araştırma sorusunda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına Türkiye’deki turizm sektörünü etkileyen çevresel sorunların çözümünde nasıl bir yol izledikleri sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplara ilişkin tema ve bu temanın kodları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Örgüte Yönelik İzlenebilecek Yollar Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
Örgüte Yönelik İzlenebilecek Yollar	İlgili Taraflarla İşbirliği Yapmak	2
	Çeşitli Projeler Uygulamak	2
	Kıyı, Deniz ve Biyolojik Çeşitliliği Korumak	2
	Kirlilikle Mücadeleyi Özendirmek	1
	Eğitim Faaliyetleri Düzenlemek	1
	Gösteri ve Eylemler Yapmak	1

Tablo 3 incelendiğinde ilgili taraflarla işbirliği yapma yolunun görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları açısından öncelikli bir yol olduğu söylenebilir. Çoğunlukla sivil toplum kuruluşları aynı amaçlar doğrultusunda bağımsız olarak çalışmaktadır (Karataş, 2014). Her ne kadar sivil toplum kuruluşlarının küçük parçalardan meydana gelen kuruluşlar olmaları onların hareket, esneklik ve proje gerçekleştirme yeteneğini olumlu olarak biçimlendirse de aynı görüş ve ideolojiyi paylaşan sivil toplum kuruluşları güçlerini birleştirerek Türkiye’de turizmin gelişimini etkileyen çevresel sorunların tespiti ve çözümünde daha etkin hale gelebilirler. İşbirliği sonucunda geliştirilecek projeler aracılığıyla turizm-çevre uyumu bağlamında başarılı sonuçlar alınabilir. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının örgüte yönelik olarak bahsettiği izlenebilecek diğer iki yol, kirlilikle mücadeleyi özendirmek ve eğitim faaliyetleri düzenlemektir. Özer (2008) yaptığı çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği etkinlik ve faaliyetler aracılığıyla toplumu bilinçlendirdiklerini ifade etmektedir. Bu bilinç, toplumun “ortak iyi” fikrinin çatısı altında kamuoyu oluşturarak bir baskı unsuruna dönüşmesini sağlamaktadır. Artan çevre sorunları sadece bireylerin değil, toplumların sorunu haline gelmiştir. Bu sebeple toplumda çevre bilincinin ve doğayı koruma anlayışının yaygınlaştırılmasında sivil toplum kuruluşlarına olan ihtiyaç göze çarpmaktadır. Tablo 3’e göre gösteri ve eylemler yapmak, Türkiye’de turizm sektörünü etkileyen çevresel sorunların çözümünde sivil toplum kuruluşlarının izlemesi gereken yollardan bir başkasıdır. Gösteri ve eylemler aracılığıyla kitleleri peşinden sürükleyen sivil toplum kuruluşları, çeşitli yaptırımlara neden olabilmektedir. Bu konuda başarılı bir örnek olarak World Wildlife Fund (WWF)’ın 2016 yılında gerçekleştirdiği “Kaş Böyle Güzel İmza Kampanyası” gösterilebilir. Türkiye’nin önemli deniz koruma alanlarından birine ev sahipliği yapan Kaş’ı yapılaşma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacak yeni Çevre Düzeni Planı’nın iptali için başlatılan kampanya kapsamında toplanan 17 bine yakın imza sayesinde Kaş’ı yapılaşmaya açacak yeni “Çevre Düzeni Planı” iptal edilmiştir (World Wildlife Fund [WWF], 2016). Sivil toplum kuruluşlarının eğitim faaliyetleri düzenlemek, gösteri ve eylemler yapmak yollarıyla ilişkili olarak S5 kodlu sivil toplum kuruluşu şunları ifade etmiştir:

“S5 Derneği olarak atık yönetimi konusunda bölgesel bazda kadınlara yönelik atık yönetimi eğitimleri verilmiştir. Ayrıca Türk Boğazları ve Marmara Denizi çevresinde tehlikeli madde taşımacılığı nedeniyle oluşabilecek bir felakete dikkat çekmek için her yıl haziran ayının ikinci haftasında bine yakın balıkçı teknesi ile eylem yapmaktadır (S5).”

Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarından bir tanesi Türkiye’de turizm sektörünü etkileyen çevresel sorunların çözümünde herhangi bir yol izleyemediklerini belirtmiştir. Bunun nedeni olarak; kamu sisteminin entegrasyon sürecini sağlayacak somut adımlar atması ya da izleme ve denetim ayağının her daim zayıf olması gösterilmiştir.

Araştırmanın üçüncü araştırma sorusunda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına Türkiye’deki turizm sektörünü etkileyen çevresel sorunların çözümünde karşılaştıkları sorunlar olup olmadığı sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplara ilişkin 2 tema ve 7 kod oluşturulmuştur. Tablo 4’de “Katılım ile İlgili Sorunlar” teması ve bu temanın kodları verilmiştir.

Tablo 4: Katılım ile İlgili Sorunlar Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
Katılım ile İlgili Sorunlar	İlgili Taraflarla İşbirliği Sorunu	3
	Proje ve Etkinliklere Sivil Toplumun Katılım Sorunu	1
	Yetki Karmaşası	1
	Etik Sorunu	1

Tablo 4 incelendiğinde ilgili taraflarla işbirliği yapma sorununun görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları açısından en öncelikli sorun olduğu anlaşılmaktadır. Yaşama Dair Vakıf (YADA)’ın hazırlamış olduğu “Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Algı ve Yaklaşımlar” adlı rapora göre kamu ve sivil toplum kuruluşları arasındaki karşılıklı güvensizlik, işbirliğinin önüne geçerek katılımın yüzeysel bir düzeyde kalmasına yol açmaktadır (Yaşama Dair Vakıf [YADA], 2014: 39).

“Katılım ile İlgili Sorunlar” teması altında kodlanan bir diğer sorun proje ve etkinliklere sivil toplumun katılımının yetersiz düzeyde hatta hiç olmamasıdır. Bahsi geçen sorunla ilgili olarak Yaşama Dair Vakıf (YADA)’ın hazırlamış olduğu raporda, sivil toplum kuruluşlarının valilik ve bakanlık düzeyinde katıldığı toplantıların yok denecek kadar az olduğundan söz edilmektedir (Yaşama Dair Vakıf [YADA], 2014: 33). Bir çevre sorununu çözmek için yola çıkan sivil toplum kuruluşları en çok kamu kuruluşları ile temas kurmalıdır. Çünkü belirlenen çevre sorununun çözümünde soruna neden olan faktörleri kaldırmak için karar alıcı, yasal düzenleme yapıcı ve politikaya dönüştürücü olan kamu kuruluşlarıdır. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına göre Türkiye’de turizm gelişimini etkileyen çevresel sorunların çözümünde yetki karmaşası ve etik sorunu yaşanmaktadır. Yaşama Dair Vakıf (YADA)’ın hazırlamış olduğu Çevre Projelerinde Toplumsal Etki Rehberi’ne göre çevre sorunlarının çözümünde sivil toplum kuruluşlarının görevi çözüm önerileri üretmek ve çözüm için ilgili tarafları harekete geçirmek

olabilecekken birçok sivil toplum kuruluşu kendini yerel çevre sorununun tek çözücüsü olarak görmektedir. Yerel ve merkezi otoriteleri göreve çağırmada etkin bir kamuoyu oluşturamayan sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları tarafından dikkate alınmamakta hatta tehdit unsuru olarak görülebilmektedirler (Yaşama Dair Vakıf [YADA], 2009: 16). Bu sorunlarla ilgili olarak S4 kodlu sivil toplum kuruluşunun görüşleri aşağıdaki şekildedir:

“Ortak sorun aynıdır: ETİK. Sivil toplum kuruluşları sistemin bir parçasıdır. Sistem çökerse sivil toplum kuruluşu yapısı da çöker. Sivil toplum kuruluşları oyun kurucu değildir, sorun sistemin kendisidir. Burada farklı teoriler tartışılabilir. Sorunu belirlemek makro düzeyde çözüm üretmeye yardımcı olamaz. Yaşadığımız kaotik dünya sisteminde her şey birbirine bağlıdır (S4).”

Tablo 5’de Türkiye’de turizm sektörünü etkileyen çevresel sorunların çözümünde görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının işleyiş ile ilgili karşılaştığı sorunlar verilmiştir. Bu sorunlar, “İşleyiş ile İlgili Sorunlar” teması altında kodlanmıştır.

Tablo 5: İşleyiş ile İlgili Sorunlar Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
İşleyiş ile İlgili Sorunlar	Maddi Kaynak Sıkıntıları	1
	Donanımlı İnsan Bulmakta Zorluk	1
	Yerli Turistlerin Yerleşik Turizm Anlayışları	1

Tablo 5’den hareketle sivil toplum kuruluşlarının işleyiş ile karşılaştığı sorunları; maddi kaynak sıkıntıları, donanımlı insan bulmakta zorluk ve yerli turistlerin yerleşik turizm anlayışları olarak sıralamak mümkündür. Sivil toplum kuruluşları toplum yararına çalışan kuruluşlardır. Bu nedenle kaynaklarını gönüllü bağışçılarından sağlarlar. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları, maddi kaynak sıkıntısı sorunuyla ilgili olarak detaylı bilgi vermemiştir. Ancak Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına olan güvensizliğin bu sorunun kaynağı olabileceği söylenebilir. Güven, sivil toplum kuruluşlarının gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir (Çaha vd., 2013: 26). Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının yerli turistleri bir sorun olarak görmeleri dikkat çekicidir. Bu sorunla ilgili olarak S2 kodlu sivil toplum kuruluşunun görüşü aşağıda yer almaktadır:

“Yerli ziyaretçilerin yerleşik turizm anlayışı hala deniz, kum ve güneş odaklı olduğu için sunduğumuz çözümlerin yeterince karşılık bulmadığını düşünüyoruz (S2).”

Sivil toplum kuruluşunun verdiği bu bilgiden, yerli turistlerin ekolojik turizm çeşitlerine karşı daha duyarlı olduğu çıkarımı yapılabilir. Gülbahar (2009: 172)'a göre Türkiye'deki turizm sektörü, çoğunlukla deniz, kum ve güneş çemberinde gerçekleşmiştir. Aslında Türkiye, hemen hemen tüm ekolojik turizm türleri için yeterli altyapıya sahiptir. Ancak sahip olunan olanakların sürdürülebilirlik anlayışı içerisinde planlı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın dördüncü araştırma sorusunda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına sürdürülebilir turizmdeki görevleri sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplar "Sürdürülebilirlik ile İlgili Görevler" teması altında değerlendirilerek kodlanmıştır.

Tablo 6: Sürdürülebilirlik ile İlgili Görevler Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
Sürdürülebilirlik ile İlgili Görevler	Sürdürülebilir Bir Kalkınma Anlayışı Yaygınlaştırmak	3
	Ekolojik Dengenin Korunmasını Sağlamak	3
	Yerel Halka Yönelik Dezavantajları Gidermek	1
	Eğitim Faaliyetleri Düzenlemek	1

Tablo 6'ya göre görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları; sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı yaygınlaştırmak ve ekolojik dengenin korunmasını sağlamak görevlerini, sürdürülebilir turizmdeki başlıca görevleri olarak ifade etmektedir. Bu görevlerin sürdürülebilir turizmin önemli ilke ve amaçlarıyla benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Sürdürülebilir turizm, turizm sektörüne kaynak oluşturan doğal çevreyi olumsuz yönde etkilemeden kalkınmanın sağlanmasını amaçlamaktadır (Akıncı ve Kasalak, 2016: 164). Bu görevlerle ilgili olarak S1 kodlu sivil toplum kuruluşunun görüşü aşağıdaki gibidir:

"Biz en genel anlamıyla biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir bir kalkınma modelinin yaygınlaşması için çalışıyoruz. Özellikle korunan ve koruma statüsü bulunmayan doğal alanların etkin korunması, bundan dolayı bu alanların çevresinde yaşayan yerel halkın dezavantajlarının giderilmesi de önemseydiğimiz bir konu. Dolayısıyla bu alanda iyi örneklerin yaygınlaşması temel rolümüz (S1)."

Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının bahsettiği iki diğer görev, yerel halka yönelik dezavantajların giderilmesi ve eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesidir. Biçici (2013)'nin yaptığı çalışmaya göre yerel halk, kitle turizmi işletmelerine olumsuz bir tutum sergilerken alternatif turizm işletmelerine olan tutumları daha olumdur. Çalışmanın bulguları ayrıca,

yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimi boyutlarına yüksek oranlarda katılım gösterdiğinden bahsetmektedir.

Araştırmanın beşinci araştırma sorusunda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla gerçekleştirdikleri girişimleri, projeleri ve faaliyetlerinin olup olmadığı sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplara ilişkin aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 7: Görüşme Yapılan Sivil Toplum Kuruluşlarının Girişim, Proje ve Faaliyet Durumları

Girişim, Proje ve Faaliyet Durumu	f
Girişim, proje ve faaliyetleri var.	4
Girişim, Proje ve faaliyetleri yok.	1

Tablo 7'ye göre görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğu turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla girişim, proje ve faaliyetlerinin olduğunu ifade etmiştir. Bu girişim, proje ve faaliyetlerle ilgili olarak S3 kodlu sivil toplum kuruluşu oldukça ayrıntılı bilgiler vermiştir:

“S3 Derneği, çözüme yönelik örnek projeler geliştirerek devlet kuruluşlarına, yerel yönetimlere yardımcı ve destek oluyor. Bu doğrultuda Mavi Kart'ı geliştirdik ve yaygınlaşması için Muğla Valiliği'nin hizmetine verdik. Şu anda Mavi Kart'ın uygulanmasına ilişkin mevzuatın düzenlenmesi, işletilmesi ve denetimi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yetkisinde bulunuyor ve ülkemizde bulunan tüm yat limanlarında Mavi Kart sistemi uygulanıyor. S3 Derneği'nin Ege ve Akdeniz'deki eşsiz koylarımızı korumak için başlattığı atık toplama tekneleri projesini birçok kıyı ilimiz örnek aldı. Göcek, Çeşme, Hisarönü Körfezi ve Fethiye'de hizmet veren teknelerimiz; denizlerimiz mavi kalsın diye yerel yönetimlerle kol kola çalışıyor. S3 Derneği'nin etkin lobi çalışması ve takibi sonucunda Saroz Körfezi resmen koruma bölgesi ilan edildi. Türkiye'de ilk defa Fethiye-Göcek bölgesinde hayata geçen uygulama projesiyle kıyı koruma alanları oluşturan dernek, örnek uygulama modelini diğer eşsiz koylarımız için de geliştiriyor. S3 Derneği'nin ilk kez Marmara Denizi'ne getirdiği Deniz Süpürgesi birçok kıyı belediyesi tarafından sahiplenildi. S3 Derneği, Akdeniz'i Temiz Tutalım kampanyasına ve Uluslararası Kıyı Temizleme Günü'ne ev sahipliği yapıyor. (S3).”

Hâlihazırda kıyı ve denizlerin turizm sektörü için ne kadar önemli bir bileşen olduğu yadsınamaz bir gerçektir. S3 Derneği'nin verdiği bilgilerden daha çok kıyı ve denizlerin korunmasına yönelik çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. S2 kodlu sivil toplum kuruluşu da girişim, proje ve faaliyetlerinin doğrudan turizmle ilgili olmadığını belirterek turizmin gelişiminde yerel katılıma yönelik gerçekleştirdikleri proje ile ilgili aşağıdaki şekilde görüş belirtmiştir:

“Öncelikli amacımız turizmin gelişimi değil fakat 2004'ten beri yürüttüğümüz ekolojik çiftliklerde tarım turizmini destekleyen programdan bu soru kapsamında bahsedebiliriz. Bu projenin ana amacı ekolojik tarımla geçinen çiftçi ailelerine mali, gönüllü işgücü ve/veya bilgi desteği sağlayarak ekolojik tarımı teşvik etmek ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır (S2).”

Tablo 7 incelendiğinde görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarından bir tanesinin turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla gerçekleştirdiği girişim, proje ve faaliyetlerinin olmadığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşu yetkilisi bu durumun nedenini kuruluşlarının doğrudan turizme yönelik bir misyonlarının olmadığı şeklinde belirtmiştir.

Araştırmanın altıncı araştırma sorusunda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla gerçekleştirdikleri girişimlerin, projelerin ve faaliyetlerin oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında karşılaştıkları sınırlamalar olup olmadığı sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplara yönelik olarak 2 tema ve 7 kod oluşturulmuştur. Tablo 8'de “Katılım ile İlgili Sınırlamalar” teması ve bu temanın kodları verilmiştir.

Tablo 8: Katılım ile İlgili Sınırlamalar Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
Katılım ile İlgili Sınırlamalar	İlgili Taraflarla İşbirliği Sorunu	2
	Süreklilik ve Denetim Eksikliği	1

Tablo 8'de görüldüğü üzere görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları; girişim, proje ve faaliyetlerin oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında ilgili taraflarla işbirliği yapmakta sınırlanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde işbirliği kavramının sivil toplum kuruluşları için anahtar kavram olduğu söylenebilir. Tablo 8 incelendiğinde görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı bir diğer sınırlamanın süreklilik ve denetim eksikliği olduğu görülmektedir.

Tablo 9'da turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla girişim, proje ve faaliyetlerin oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması

aşamalarında karşılaşılan sınırlamalar verilmiştir. Bu sınırlamalar, “İşleyiş ile İlgili Sınırlamalar” teması altında kodlanmıştır.

Tablo 9: İşleyiş ile İlgili Sınırlamalar Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
İşleyiş ile İlgili Sınırlamalar	Maddi Kaynak Sıkıntıları	2
	Donanımlı İnsan Bulmakta Zorluk	1

Tablo 9 incelendiğinde görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının maddi kaynak sağlama konusunda sınırlamalar yaşadığı görülmektedir. Donanımlı insan bulma konusunda yaşanan zorluklar, sivil toplum kuruluşları tarafından belirtilen bir diğer sınırlamadır. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarından 3’ü turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla gerçekleştirdiği girişim, proje ve faaliyetlerin oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında herhangi bir sınırlamayla karşılaşmadıklarını belirtmiştir. S2 kodlu sivil toplum kuruluşunun bu sürecin sürdürülebilirliğiyle ilgili görüşü aşağıda verilmiştir:

“Oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında sorun yok ama sürdürülebilirliği konusu oldukça zorlayıcı. Örneğin ekolojik çiftliklerde tarım turizmini destekleyen programımız bugün finansal olarak sıkıntı yaşamaktadır ve S2 Derneği’nin öz kaynaklarıyla destekleniyor olmasa sürdürülemezdi (S2).”

Buradan hareketle sivil toplum kuruluşlarının turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla gerçekleştirdiği girişim, proje ve faaliyetlerin oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında karşılaştığı sınırlamaların bütün sivil toplum kuruluşları için geçerli olmadığı çıkarımı yapılabilir.

Araştırmanın yedinci araştırma sorusunda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına Türkiye’de sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren diğer sivil toplum kuruluşları için turizminin gelecekteki sürdürülebilirliğine dair ne gibi stratejiler önerdikleri sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplara ilişkin tema ve bu temanın kodları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Örgüte Yönelik Stratejiler Teması ve Temanın Kodları

TEMA	Kodlar	f
Örgüte Yönelik Stratejiler	Planlama ve Yönetim Süreçlerine Katılım	3
	Ekonomik ve Ekolojik Hassasiyetin Dengelenmesi	2
	Özel Sektörü ve Kamu Sektörü ile İşbirliği	1
	Yerel Katılımın Desteklenmesi	1

Tablo 10 incelendiğinde planlama ve yönetim süreçlerine katılım stratejisinin görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları tarafından birincil strateji olarak önerildiği görülmektedir. Yaşama Dair Vakıf (YADA)'nın hazırlamış olduğu “Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Algı ve Yaklaşımlar” adlı rapora göre çevre sorunları, toplumun sivil toplum kuruluşlarından çözüm beklediği sorunların arasında 4. sırada yer almaktadır (Yaşama Dair Vakıf [YADA], 2014: 45). Çevre sorunlarının turizmin gelişmesini doğrudan etkilediği düşünüldüğünde sivil toplum kuruluşlarının planlama ve yönetim süreçlerine katılımı, turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması adına gayet gerekli görünmektedir. Ekonomik ve ekolojik hassasiyetin dengelenmesi, görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları tarafından önerilen ikinci önemli stratejidir. Bu strateji, sürdürülebilir turizmin gerçekleşmesi adına ön plana çıkan hayati bir stratejidir. Çünkü ekonomik kaygılar ön planda tutularak gerçekleşen turizm, sadece ekolojik çevrenin zarar görmesiyle sonuçlanmayıp sosyal ve kültürel çevreye de zarar vermektedir. Sivil toplum kuruluşlarının ilgili taraflarla işbirliği yapmaları, bu sorunları bütüncül bir bakış açısıyla çözüme ulaştırarak süreci hızlandıracaktır. S4 kodlu sivil toplum kuruluşu bu konuyu şöyle izah etmiştir:

“Özel sektörün sürdürülebilirlik ve üretim süreçlerinin revizyonu konusunda işbirlikleri yapılması gerekiyor. Kar amacı güden anlayış yerine iyileştirme ve koruma amaçlı anlayışın yerleştirilmesi, yani para odaklı sistemin değişmesi ve bütüncül bir anlayışın benimsenmesi gerekiyor (S4).”

Tablo 10 incelendiğinde görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının yerel katılımın desteklenmesine ilişkin bir strateji önerdiği görülmektedir. Sürdürülebilir turizmin sadece ekolojik ve ekonomik sorunlara çözüm üreten bir anlayış olmadığı açıktır. Sürdürülebilir turizm, yerel halkın katılımını gerektiren sosyal bir anlayışı da içerir. Böylelikle turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği destinasyonun turist harcamalarından en fazla oranda yararlanmasına olanak sağlarken destinasyona özgü kaynakların korunmasına da yardımcı olur. Bu bağlamda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir turizmde kilit rol oynaması ihtimal olan önemli bir stratejiye de değindiğini söylemek mümkündür.

5. Sonuç

Sonuç olarak, sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları turizmin doğal çevreye verdiği olası zararların farkındadır. Özellikle atık yönetimi, sivil toplum kuruluşlarına göre Türkiye’de turizmin sürdürülebilir olarak gelişmesini engelleyen

sorunların başında gelmektedir. Bu sorunlar, sivil toplum kuruluşlarına göre ancak ilgili taraflarla işbirliği yapılırsa aşılabacaktır. İşbirliği sonucunda ortaya çıkacak örnek proje, girişim ve faaliyetler, Türkiye’de turizmin sürdürülebilir nitelik kazanmasında anahtar rol oynayacaktır. Ancak araştırma sonucunda durumun öyle olmadığı ve bu ifadenin havada kaldığı görülmüştür. Aslında araştırma sonucunda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğunun turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla girişim, proje ve faaliyetlerinin var olduğu tespit edilmiştir. Ancak sivil toplum kuruluşların karşılaştığı bir takım sınırlamalar bu durumun önüne geçmektedir. Elde edilen bulgular, bahsi geçen sınırlamaların ilgili taraflarla işbirliği sorunundan maddi kaynak sıkıntılarına kadar uzandığını göstermiştir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları, turizmin sürdürülebilir olarak geliştirilmesinde sorumluluk alamamakta ve dolayısıyla yetersiz kalmaktadır. Literatür incelendiğinde elde edilen araştırma sonuçlarının bazı araştırma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Finnetty (2000)’nin yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre sivil toplum kuruluşları turizm sektörünün ülke genelinde gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak sivil toplum kuruluşlarının finans ve insan kaynakları kısıtlamaları yaşamaları, koordinasyon eksikliği ve devlet politikalarını sürekli olarak etkileyememelerinden dolayı ülke genelinde sürdürülebilir turizmin sağlanmasında yetersiz kalmaktadır. Aydın ve Selim (2012)’in yapmış olduğu araştırma ise Düzce ilindeki yerel sivil toplum kuruluşlarının kırsal turizm üzerinde yeterince etkili olmadıklarını ifade etmektedir. Bayram vd. (2016)’nin yapmış olduğu araştırmanın sonuçları incelendiğinde sivil toplum kuruluşlarının turizmi bölgesel etkisi olan bir sektör olarak gördüğü ve bir takım yetersiz uygulamaların bu sektörün sürdürülebilir gelişimini sekteye uğrattığı belirtilmektedir.

Turizmin tüm paydaşları, belirli bir dayanışma içerisinde turizmin neden olduğu çevresel sorunları sahiplenmelidir. Bu sorunların çözümünü amaç olarak edinmeleri, turizmin sürdürülebilir nitelik kazanması adına büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının bu amaç doğrultusunda hareket ettikleri söylenebilir. Ancak daha sağlıklı adımların atılması adına, sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren bütün sivil toplum kuruluşları birbirini desteklemeli ve bir araya gelerek sürdürülebilir turizm konusunda koordineli çalışmalar yapmalıdır. Araştırma sonucunda sivil toplum kuruluşlarının turizmde sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerin çoğunlukla kıyı ve deniz kirliliğini önlemeye yönelik olduğu görülmüştür. Sadece koruyucu ve önleyici çalışmaların yeterli olmayacağı unutulmamalıdır. Yapılacak çalışmalar,

kamu kuruluşları ve yerel halkın çalışmalarına ne tür katkılar sağlayabileceği de irdelenerek etkileşim ve işbirliği içerisinde yürütülmelidir. Sivil toplum kuruluşlarının toplumu sürdürülebilir turizmin sağlanması adına bilinçlendirecek ve yapılması gerekenler hakkında yol gösterecek çalışmaları, medya tarafından desteklenmeli ve daha büyük kitlelere ulaşımı sağlanmalıdır. Turizmin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek amacıyla oluşturulacak girişim, proje ve faaliyetlerin hazırlanması, geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarında karşılaşılan birtakım sınırlamalar; ülke yöneticileri, siyasetçiler ve ilgili kişilerce incelenmeli ve ortak bir çözüm yolu bulunmalıdır. Yapılan bu araştırma bundan sonra yapılacak araştırmalara da yol gösterebilir. Araştırma, sürdürülebilir turizm kapsamında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile sınırlı tutulmuştur. Bundan sonraki araştırmalarda farklı çalışma alanlarından sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler de dâhil edilebilir.

Kaynaklar

- Acuner, E. (2015), Zigana Turizm Merkezi'nin Sürdürülebilir Turizm Kriterleri Çerçevesinde Yerel Destinasyon Yönetim Örgütleri Tarafından Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, s.62-93.
- Akıncı, Z. ve Kasalak, M. A. (2016), Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Açısından Özel İlgi Turizminin Yeri ve Önemi, *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, s.161-182.
- Altanlar, A. ve Kesim, G. A. (2011), Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma; Akçakoca Örneği, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2), s.1-20.
- Artun, C. ve Akbulut, O. (2015), Yönetimsel Bir Olgu Olarak Sürdürülebilir Turizm: Fethiye'deki Yerel Yönetim ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Görüşleri, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(14), s.25-38.
- Aydın, E. ve Selvi, M. S. (2012), Kırsal Turizmde Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Düzce İli Örneği, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), s.145-155.
- Balcı, V. ve Koçak, F. (2014), Spor ve Rekreasyon Alanlarının Tasarımında ve Kullanımında Çevresel Sürdürülebilirlik, *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 5(2), s.46-58.

- Başkale, H. (2016), Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenilirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), s.23-28.
- Bayram, G. E., Bayram, A. T. ve Sürücü, Ö. (2016), *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Turizm: Şanlıurfa'da Bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarının Görüşleri*, ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, Muş.
- Beyhan, Ş. G. ve Ünügür, S. M. (2005), Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli, *İTÜ Dergisi Seri: A: Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 4(2), s.79-87.
- Biçici, F. (2013), Datça Yerel Halkının Sürdürülebilir Turizm Gelişimine ve Turizm İşletmelerine Yönelik Tutumları, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 10(1), s.19-36.
- Churugsa, W., McIntosh, A. J. Ve Simmons, D. (2007), Sustainable Tourism Planning and Development: Understanding the Capacity of Local Government, *Leisure/Loisir*, 31(2), s.453-473.
- CNN Türk. (2017), *Bodrum Doldu Taştı! 15 Dakikalık Yolu 4 Saatte Geçtiler*, <https://www.cnnturk.com/turkiye/bodrum-doldu-tasti-15-dakikalik-yolu-4-saatte-gectiler>, (Erişim Tarihi: 23.07.2018).
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 8. Baskı, Sakarya: Sakarya Kitapevi.
- Çaha, Ö., Çaylak, A. ve Tutar, H. (2013), *TR2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili*, www.serka.gov.tr/store/file/common/d195519db5158e516ec2d2874c6adaf3.pdf, (Erişim Tarihi: 26.07.2018).
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006), *Ekoturizm Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayın.
- Demirtaş, D. (2012), Türkiye'de Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Su Altı Dalış Turizmi ve Rafting Turizmi, *13. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*, s.1081-1104, Antalya: Kutlu & Avcı Ofset.
- Dernekler Dairesi Başkanlığı. (2017), *İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler*, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/illere-gore-faal-dernekler.aspx>, (Erişim Tarihi: 21.04.2018).
- Evcil, A. ve Akova, O. (2016), Sürdürülebilirlik ve Jeoturizm; Manisa Kula Örneği, (Ed.: M. Doğdubay), *15. Geleneksel Turizm*

Sempozyumu Bildiriler Kitabı, s.305-323, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Finnetty, S. (2000), *Analyzing the Roles of Local Non-Governmental Organizations (NGOs) in Sustainable Tourism: A Case Study of Belize, Central America*, Master Thesis, Wilfrid Laurier University, Canada.
- Genç, K., Atay, L. ve Eryaman, M. Y. (2014), Sürdürülebilir Destinasyon Yaratma Sürecinde Örgütlenmenin Önemi: Çanakkale Turizmi Üzerine Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), s.49-61.
- Godfrey, K. B. (1998), Attitudes Towards “Sustainable Tourism” in UK: A View from Local Government, *Tourism Management*, 19(3), s.213-224.
- Göktepe, S. (2011), *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında İstanbul'daki 4 ve 5 Yıldızlı Otellerde Enerji Verimliliği Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülbahar, O. (2009), 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), s.151-177.
- Harman, S. (2014), Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizm Sistemindeki İşlevleri Üzerine Bir İnceleme, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), s.343-360.
- Hinch, T. D. (1996), Urban Tourism: Perspectives on Sustainability, *Journal of Sustainable Tourism*, 4(2), s.95-110.
- Holden, A. ve Mason, P. (2005). Special Issue: NGOs and Sustainable Tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 13(5), s.421-519.
- Karataş, A. (2014), Toplumda Çevre Bilincinin Yaygınlaştırılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Türkiye Örneği, *Turkish Studies*, 9(2), s.855-867.
- Karğı, S. (2010), *Kıyı Turizminden Alpinizme Sürdürülebilir Turizm (Burhaniye-Edremit-Kaz Dağı Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Kaypak, Ş. (2012), Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kalkınma, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), s.11-29.

- Kervankıran, İ. (2011), *Afyonkarahisar İlinin Başlıca Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Kozak, M. (2017), *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*, 3. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Küçük, M. ve Güneş, G. (2013), Sivil Toplum Kuruluşları ve Çevresel Sürdürülebilirlik, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), s.298-311.
- Mansuroğlu, S. (2006), Turizm Gelişmelerine Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Akseki/Antalya Örneği, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(1), s.35-46.
- Maxim, C. (2013), *Sustainable Tourism Planning By Local Authorities: An Investigation of The London Boroughs*, Doctoral Thesis, London Metropolitan University, United Kingdom.
- Merriam, S. B. (2013), *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. (Çev.: S. Turan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özbey, F. R. (2002), Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Turizm Kalkınması, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), s.68-84.
- Özer, M. H. (2008), Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), s.86-97.
- Simpson, M. C. (2008), Community Benefit Tourism Initiatives - A Conceptual Oxymoron?, *Tourism Management*, 29(1), s.1-18.
- Somuncu, M. ve Yiğit, T. (2009), Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi, *TÜCAUM V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s.387-402.
- Sümer, G. Ç. (2007), Türkiye'de Çevre Bilincinin Gelişimine Katkıları Bakımından Türkiye Çevre Vakfı, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), s.279-297.
- Şener, S., Bahçeci, V., Doğru, H., Sel, Z. G., Ertaş, M., Songür, S. ve Tütüncü, Ö. (2017), Turizm Alanındaki Nitel Araştırmaların Güvenilirlik ve Geçerlik Ölçütleri Kapsamında Değerlendirilmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28(1), s.7-26.

- Şimşek, N. ve Akdağ, G. (2017), Sürdürülebilir Gastronomi Turizm Kapsamında Yeşil Restoranların İncelenmesi, *The Journal of Academic Social Studies*, 60, s.351-368.
- Talas, M. (2014), Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 29, s.387-401.
- Torres-Delgado, A. ve Palomeque, F. L. (2014), Measuring Sustainable Tourism at The Municipal Level, *Annals of Tourism Research*, 49, s.122-137.
- United Nations [UN]. (1992), *The Rio Declaration on Environment and Development*, <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>, (Erişim Tarihi: 13.10.2017).
- Williams, P. W. ve Ponsford, I. F. (2009), Confronting Tourism's Environmental Paradox: Transitioning for Sustainable Tourism, *Futures*, 41(6), s.396-404.
- World Wildlife Fund [WWF]. (2016), *Kaş'ın Geleceği Betonda Değil Doğada*, <http://www.wwf.org.tr/?5900>, (Erişim Tarihi: 01.01.2018).
- World Wildlife Fund [WWF]. (2018), *Plastik Kapanından Çıkış: Akdeniz'i Plastik Kirliliğinden Kurtarmak*, https://d2hawiim0tjbd8.cloudfront.net/downloads/plastik_raporu_web_icin_1.pdf, (Erişim Tarihi: 21.07.2018).
- Yaşama Dair Vakıf [YADA]. (2009), *Çevre Projelerinde Toplumsal Etki Rehberi*, <http://tr.yada.org.tr/pdf/4537ea420a0c48c9ca6acb81f5d58849.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.07.2018).
- Yaşama Dair Vakıf [YADA]. (2014), *Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Algı ve Yaklaşımlar*, <http://tr.yada.org.tr/pdf/4537ea420a0c48c9ca6acb81213hdsad2312da.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.07.2018).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 10. Baskı, Ankara: Şeçkin Yayıncılık.
- Yıldız, S. (2017), Sosyal Bilimlerde Örnekleme Sorunu: Nicel ve Nitel Paradigmalardan Örnekleme Kuramına Bütüncül Bir Bakış, *Kesit Akademi Dergisi*, 3(11), s.421-442.
- Yılmaz, G. ve Üçer, Z. A. G. (2004), Türkiye'de Kentsel Koruma Sürecinde Kurumsal Yapı ve Sivil Kuruluşları Üzerine Bir Değerlendirme, *Ege Mimarlık Dergisi*, 51, s.43-47.

